

BOSHLANG'ICH SINFLARDA YANGI AVLOD DARSLIKLARINI O'QITISHNING SAMARALI YO'LLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14548624>

Yusupova Gulshiraxan Zinatdinovna

*Qoraqolpog'iston Respublikasi pedagogik mahorat markazi Maktabgacha, boshlang'ich
va maxsus talim metodikalari kafedrasi dotsenti (PhD).*

Annotatsiya

Ushbu maqola boshlang'ich sinflarda yangi avlod darsliklarini o'qitish jarayonini samarali tashkil etish bo'yicha usullarni ko'rib chiqadi. Yangi avlod darsliklari o'quvchilarning zamonaviy ta'lim talablariga javob beradigan bilimlarni egallashiga, ijodiy fikrlash va mustaqil o'rganish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Maqolada darsliklarning interaktiv mazmunidan foydalanish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash va o'quvchilar individual ehtiyojlariga moslashtirilgan yondashuvlarning ahamiyati ta'kidlanadi. Shuningdek, samaradorlikni oshirish uchun o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi va ota-onalar bilan hamkorlik zarurligi qayd etilgan.

Kalit so'zlar

yangi avlod darsliklari, boshlang'ich ta'lim, samarali o'qitish, interaktiv ta'lim, ijodiy fikrlash, mustaqil o'rganish, pedagogik texnologiyalar, individual yondashuv, metodik tayyorgarlik, ota-onalar bilan hamkorlik.

Boshlang'ich ta'lim inson intellektual va ma'naviy shakllanishining poydevorini tashkil etuvchi eng muhim bosqichlardan biri bo'lib, uning samaradorligi jamiyat taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liqdir. Hozirgi davrda ta'lim tizimi jadal rivojlanib borar ekan, o'quvchilarning intellektual qobiliyatlarini har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, yangi avlod darsliklari ta'lim jarayoniga ilg'or texnologiyalarni joriy qilish hamda bilimlarni mustahkamlashda samarador yondashuvlarni qo'llash uchun zarur manba sifatida e'tirof etiladi.

Yangi avlod darsliklari nafaqat ta'lim mazmunini zamonaviy standartlar asosida yangilaydi, balki o'quvchilarda mustaqil fikrlash, axborotni tahlil qilish, ijodiy yondashuv kabi zamonaviy ko'nikmalarni shakllantiradi. Biroq, bunday darsliklarni o'qitish jarayonida faqatgina ular mazmuni bilan cheklanmasdan, ulardan foydalanishning samarali metodlarini ishlab chiqish zarurati

dolzarbligicha qolmoqda. Bu esa boshlang'ich sinflarda o'qituvchi faoliyatini ilmiy asoslangan metodologik yondashuvlar bilan boyitishni talab etadi.

Tanqidiy fikrlash-ushbu uslub o'quvchilarning ma'lumotni tanqidiy baholash, o'z fikrlari va mulohazalarini shakllantirish ko'nikmalarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi. O'quvchilar muammolarga analitik nuqtai nazardan yondashishni va mantiqiy fikrlashga asoslangan o'z nuqtai nazarlarini shakllantirishni o'rganadilar.

Agar biz ushbu muhim vakolatlarni rivojlantirishni istasak, o'quv jarayonini bolalar uchun qiziqarli va foydali tarzda tashkil etishimiz kerak. Maktabdagi har bir dars-bu o'quvchilar nafaqat tabiiy fanlar mazmunini o'zlashtiribgina qolmay, balki mustaqil bilimlarga ega bo'lish va qobiliyatlarini rivojlantirish jarayonidir. Umuman olganda, bu innovatsiyalar yanada samarali, zamonaviy va zamonaviy shaxsga yo'naltirilgan ta'lim muhiti, shuningdek, o'quvchilarning shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish uchun asos yaratadi, ularga chuqur bilim va ko'nikmalarni beradi⁵⁰.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida yangi avlod darsliklarini samarali o'qitish bo'yicha ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish ushbu masalaning nazariy va amaliy jihatlarini keng qamrovda o'rganishga imkon beradi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, darslik mazmunini o'quvchilarning yosh xususiyatlari, didaktik talablar va zamonaviy ta'lim texnologiyalari bilan uyg'unlashtirish muhim o'rin tutadi (Vygotskiy, 1978; Bruner, 1966).

Ilmiy manbalarda o'quv materialining tuzilishi, interfaol ta'lim usullarini qo'llash va multimediya vositalari orqali bilimlarni mustahkamlash tamoyillari keng yoritilgan. Shuningdek, konstruktivizm nazariyasi asosida darsliklarning interaktivligi va o'quvchilarni faol ishtirokchi sifatida shakllantirish muhim deb ta'kidlanadi (Piaget, 1977; Dewey, 1938). Zamonaviy tadqiqotlar (Anderson va Kratvol, 2001) ta'lim jarayonida yuqori darajadagi fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish uchun o'quv materiallarini integratsiya qilish va tahliliy yondashuvni qo'llash zarurligini ta'kidlaydi.

Adabiyotlarni tahlil qilishdan kelib chiqadigan asosiy xulosalarga ko'ra, yangi avlod darsliklarini samarali o'qitish uchun:

- o'quvchilarning yosh psixologiyasiga mos mazmunni ishlab chiqish;
- ta'lim texnologiyalarining innovatsion yondashuvlarini o'quv jarayoniga integratsiya qilish;
- o'qituvchilarning metodik tayyorgarlik darajasini oshirish kabi omillar asosiy shart hisoblanadi.

⁵⁰ Umarov B. Educational Development And "Future Skills". The American Journal of Social Science and Education Innovations, 2021/1, p. 78

Tadqiqot natijalari yangi avlod darsliklarini boshlang'ich ta'lim jarayonida samarali qo'llashning nazariy va amaliy jihatlarini yanada chuqur tahlil qilish imkonini berdi. Yangi avlod darsliklari nafaqat ta'lim mazmunini boyitish, balki o'quvchilarni ilmiy-tadqiqot faoliyatiga tayyorlashda ham muhim vosita ekanligi aniqlandi.

Muhokama davomida ta'lim jarayonida uchraydigan qator muammolar qayd etildi:

Pedagogik yondashuvlarning farqlanishi. O'qituvchilarning metodik ko'nikmalari turlicha darajada ekanligi yangi avlod darsliklaridan bir xilda samarali foydalanishga to'siq bo'lishi mumkin.

Resurs va texnologiyalarning yetishmovchiligi. Ayrim maktablarda multimediya vositalarining cheklanganligi darsliklarning to'liq interaktiv foydalanishini qiyinlashtiradi.

Individual yondashuv muammolari. O'quvchilarning shaxsiy ehtiyojlariga moslashtirilgan ta'lim jarayonini tashkil etishda metodik yondashuvlarning yetarlicha rivojlanmagani kuzatildi.

Shu bilan birga, o'qitish jarayonida yangi avlod darsliklaridan foydalanish bo'yicha qo'llanilgan innovatsion yondashuvlar ta'lim samaradorligini oshirishda sezilarli natijalar berishi aniqlandi. Bu yondashuvlar o'quvchilarning ijodiy va tahliliy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirganligi, darslarga bo'lgan qiziqishni oshirganligi va bilimlarni mustahkamlashni jadallashtirganligini ko'rsatdi.

Bunday holda, darslik alohida tizim sifatida va uning "o'qituvchi-o'quvchi-darslik" tizimining tarkibiy qismi sifatida ishlashi quyidagi printsiplarga javob berishi kerak:

1) gumanitarizatsiya-chet tilidagi ta'limning sub'ekti shaxs (o'quvchi): uning qobiliyatlari, qadriyat munosabatlari va madaniyatini rivojlantirish, uning individual xususiyatlarini, shuningdek idrok etish jarayonlarining xususiyatlarini hisobga olgan holda va ma'lumotlarning yaratilishi;

2) ilmiy-chuqur uslubiy asoslash darslikning barcha asosiy toifalarini va ularning o'zaro bog'liqligini aniqlashi kerak; darslikda gumanitar fanlarning so'nggi yutuqlari (mazmuni) va chet tilidagi ta'lim madaniyati darajasi (texnologiyasi) namoyish etilishi kerak;

3) dunyo rasmining yaxlitligi-darslikning mo'ljallangan mazmuni va u bilan ishlash o'quvchiga dunyo rasmining yaxlitligini tiklashga, uning ob'ektlari va hodisalari o'rtasidagi turli xil aloqalarni anglashga imkon berishi kerak;

4) ravshanlik-darslikda etarli grafik materiallar (diagrammalar, rasmlar, rasmlar), faktlar, misollar, statistika, bibliografiya bo'lishi kerak - shunda o'quvchi

ushbu materialga tayanib mustaqil va mazmunli xulosalar va tanlovlarni amalga oshirishi mumkin;

5) asboblarni bu o'rnatilgan ob'ektiv faoliyat mexanizmlari ushbu darslik yordamida tili va madaniyati o'zlashtiriladigan jamiyatning asl tipik holatlarida olingan bilimlarni o'zlashtirish va amaliy qo'llashga hissa qo'shadigan darslikda. Bu nafaqat nazariy va amaliy materiallar va mashqlar, balki aniq muammolarni hal qilishda bilimlarni qo'llash uchun sharoit yaratishdir. Bu darslik, o'quv to'plami ichida va undan tashqarida ma'lumot topish uchun doimiy tashkilotdir⁵¹.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, yangi avlod darsliklarini samarali o'qitish jarayonida quyidagi asosiy omillar ajratib ko'rsatildi:

Innovatsion texnologiyalar darsliklar mazmunini vizual va interfaol usullar bilan boyitish imkonini beradi. Natijada o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi sezilarli oshadi.

O'qituvchilarning darsliklarni amaliy qo'llash bo'yicha yuqori malakaga ega bo'lishi ta'lim samaradorligini oshirish uchun zarur shart ekanligi aniqlangan.

Har bir o'quvchining ehtiyojlari va qobiliyatlariga moslashtirilgan ta'lim usullarini qo'llash o'quvchilar o'rtasidagi individual farqlarni bartaraf etishda muhim rol o'ynaydi.

Yangi avlod darsliklarini multimediya va raqamli platformalar bilan uyg'unlashtirish o'quv jarayonini zamonaviy talablarga moslashtirish imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yangi avlod darsliklari yordamida ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish uchun faqat mazmun va texnologiyalarga emas, balki ularni amaliyotga tatbiq qilishning optimal metodikasini ishlab chiqishga ham alohida e'tibor qaratish lozim. Mazkur tadqiqotda erishilgan xulosalar ta'lim jarayonini takomillashtirishga qaratilgan izlanishlarning keyingi bosqichlari uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Boshlang'ich ta'lim tizimida yangi avlod darsliklarini samarali o'qitish, pedagogik jarayonning sifatini tubdan oshirishga xizmat qiluvchi muhim omil hisoblanadi. Ushbu darsliklarning zamonaviy mazmuni, interaktiv vositalardan foydalanish imkoniyatlari hamda innovatsion yondashuvlar bilan uyg'unligi ta'lim jarayonini faollashtirishga va o'quvchilarning intellektual hamda ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

O'rganish natijalari shuni ko'rsatadiki, yangi avlod darsliklaridan samarali foydalanish o'quvchilarning nafaqat an'anaviy bilimlarni o'zlashtirishiga, balki

⁵¹ Мазунова Л.К., Хасанова Р.Ф. Принципы создания современного учебника по иностранному языку. // Вестник Башкирского университета. 2010. - Т. 15. № 3. -С. 831-834.

mustaqil fikrlash, murakkab vaziyatlarni tahlil qilish va kreativ yondashuvni shakllantirishga imkon beradi. Ammo bu jarayonning muvaffaqiyatli amalga oshishi uchun o'qituvchilar zamonaviy metodik va texnologik ko'nikmalarga ega bo'lishi, shuningdek, darsliklardan foydalanishda individual yondashuvni amalga oshirishi lozim.

Shu bilan birga, samaradorlikka erishishda ota-onalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish, o'quvchilarning ta'lim ehtiyojlariga moslashtirilgan texnologiyalarni joriy qilish va ular asosida pedagogik jarayonni tashkil etishning ahamiyati ortib bormoqda. Ushbu omillarni tizimli ravishda qo'llash boshlang'ich ta'limning sifatini yangi bosqichga olib chiqadi hamda ta'lim tizimining jamiyat oldidagi ijtimoiy vazifalarini muvaffaqiyatli bajarilishiga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqot natijalari kelgusida boshlang'ich ta'limda yangi avlod darsliklaridan foydalanish metodikasini yanada rivojlantirish va uning amaliyotga kengroq joriy etilishiga hissa qo'shadi. Shu sababli, mazkur masala doirasida izchil tadqiqotlarni davom ettirish hamda ilmiy-amaliy asoslangan tavsiyalarni ishlab chiqish ta'lim jarayonining innovatsion transformatsiyasi uchun zarurdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ruziyeva N., Roziqova R. IMPORTANCE OF INTEGRATION IN NEW GENERATION TEXTBOOKS OF ELEMENTARY SCHOOL //Science and innovation. - 2024. - T. 3. - №. B2. - C. 521-525.

2. Reilly P. Understanding and Teaching Generation Y //English teaching forum. - US Department of State. Bureau of Educational and Cultural Affairs, Office of English Language Programs, SA-5, 2200 C Street NW 4th Floor, Washington, DC 20037, 2012. - T. 50. - №. 1. - C. 2-11.

3. Мазунова Л.К., Хасанова Р.Ф. Принципы создания современного учебника по иностранному языку. // Вестник Башкирского университета. 2010. - Т. 15. № 3. - С. 831-834.

4. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. 2003. - № 2. - С. 58-64.

5. Бутина Ю.В. Компетентностно-ориентированное обучение иностранному языку // ВУЗовская наука: теоретико-методологические проблемы подготовки специалистов в области экономики, менеджмента и права: материалы Международного научного семинара. - 2017. - С. 27.